

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทย

ระหว่าง พ.ศ. 2461 - 2471

ภาควิชา ตรียศ¹ และ ชาวยุทธิ ชาว์แสงรัตน์¹

¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ได้ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทยในยุคตั้งแต่ต้นที่เปลี่ยนแปลงมาจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่บรรยากาศของการผลักดันให้เกิดการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมภายในประเทศ ด้านอุตสาหกรรมฟอกหนังไทยก็เกิดการขับเคลื่อนผ่านกลุ่มตัวแสดงสำคัญทั้งกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเอกชนจีนกับรัฐไทย การสร้างบรรยากาศความศิวิไลซ์ทางอุตสาหกรรมจากโลกตะวันตก

วัตถุประสงค์การศึกษา 1. ศึกษากระบวนการพัฒนาของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมฟอกหนังเอกชนจีนในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2461-2471 2. ศึกษากระบวนการผลักดันและพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐไทยระหว่าง พ.ศ. 2461-2471 3. ศึกษาปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังไทยระหว่าง พ.ศ. 2461-2471

ผลการศึกษาพบว่า นับตั้งแต่พ.ศ. 2461 ได้เกิดโรงงานฟอกหนังยุคแรกในประเทศไทยที่ลำปาง และที่กรุงเทพฯ ในปีต่อมา รวมทั้งเริ่มมีข้อมูลการส่งออกหนังฟอกไปยังเมืองต่างๆ ทั่วโลก จึงถือเป็นจุดตั้งต้นของอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทยเริ่มเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการตามที่มีข้อมูลบันทึกไว้ โดยอุตสาหกรรมฟอกหนังไทยในยุคแรกมีชาวจีนและหรือจีนฮากกาเป็นเจ้าของโรงงานกว่าร้อยละ 98 ต่อมาภาครัฐมีการผลักดันให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในหลายส่วน ทั้งความพยายามเชิงนโยบายโดยรัฐเองที่มุ่งหวังจะจัดตั้งโรงงานฟอกหนังมาตั้งแต่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เนื่องจากเป็นยุทธปัจจัยที่สำคัญแต่ก็ยังไม่สำเร็จ การผลักดันให้ท้องถิ่นหันมาผลิตหนังฟอก การตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังทั้งศาลาแยกธาตุและแผนกตรวจพันธุ์รุกชาติ รวมทั้งบรรยากาศการจัดแสดงสินค้านานาชาติในต่างประเทศที่มีอย่างต่อเนื่องทั่วโลก จึงเป็นกระแสความกดดันและแรงกระตุ้นให้ประเทศต่างๆ เร่งพัฒนาตัวเองไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในความหมายของความทันสมัยและความศิวิไลซ์ แม้จะมีข้อจำกัดอยู่มากแต่รัฐไทยก็ไม่อาจที่จะหนีพ้นจากกระแสดังกล่าวเช่นกันจนนำไปสู่ความพยายามในการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐในเวลาต่อมา

คำสำคัญ: อุตสาหกรรมฟอกหนังไทย ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย การพัฒนาอุตสาหกรรมไทย

The Economic History of Leather Tanning Industrial Development in

Thailand during 1918 – 1928

Pakawut Thaweeyot¹ and Chaowarit Chaowsangrat¹

¹Faculty of Liberal Arts, Thammasat University

Abstract

The article aims to study the development of the leather tanning industry in the early period, which derived from agricultural society to the atmosphere of industrial development in the country. The leather

tanning industry in Thailand then became a movement through important players such as investors from Chinese private and Thai public industrial sectors, and the move to be more industrially civilised as in the west.

Objectives of study 1. Study the process of development of investors within private leather tanning sector from China in Thailand during 1918 - 1928. 2. Study the process of movement and development of the leather tanning industry by Thai state during 1918 - 1928. 3. Study the effect of external factors on the development of Thai leather tanning industry during 1918 - 1928.

The study has found that in 1918, the first of leather tanning factories were established in Lampang and Bangkok in one year later. There were also records that Thai tanned leathers were exported to ports around the world. This is Considered that being the origin of the leather tanning industry in Thailand officially began from 1918. During the early days of the leather tanning industry, about 98% of the factory was owned by Chinese Hakka people. Later, the state began to push for the development of leather tanning in different sectors. In its policy, the state has been trying to set up leather tanning factory since WWI as it was considered an important consumable during the war, but the attempt was not successful. Pushing for the locals to produce tanned leather, setting up related agencies for the development of leather tanning industry, including space to separate element compound and arboriculture practise, plus the atmosphere in hosting international product showcase that have continued around the world; all these became a pressure and motivation for different countries to develop themselves to industrial sector, in the modern and civilised fashion. Despite of the limitation, Thai state also cannot escape this trend, which eventually resulted in the development effort of leather tanning industry by the state later on.

Keywords: Thai leather tanning industry, history of Thai economy, development of Thai industry

1. บทนำ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. 2461-2533 โดยตัดทอนมาจากบทที่ 2 ว่าด้วยเรื่อง ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2461-2471 เนื้อหาบทความได้ศึกษา “การพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังไทย” ที่ถือเป็นตัวแบบที่น่าสนใจในมิติการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของอุตสาหกรรมไทยในยุคที่ประเทศเริ่มเข้าสู่ภาวะทันสมัย อุตสาหกรรมฟอกหนังจึงเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถต่อยอดจากสังคมเกษตรกรรมเดิมที่มีการใช้แรงงานสัตว์อย่างโค กระบือเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญอยู่แล้วเป็นทุน จึงเป็นจุดตั้งต้นที่มีพื้นฐานสนับสนุนในการก้าวไปสู่ระบบอุตสาหกรรมของโลกยุคใหม่ เป็นความท้าทายของภาครัฐและทุนอุตสาหกรรมเอกชนเงินในประเทศที่อยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในโลกดังกล่าว จนนำไปสู่คำถามสำคัญคือ ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทยเกิดความเปลี่ยนแปลงจากกลุ่มทุนอุตสาหกรรมฟอกหนังเอกชน เงิน นโยบายการผลักดันจากภาครัฐ และแรงกระตุ้นจากปัจจัยภายนอกระหว่าง พ.ศ. 2461-2471 อย่างไร

วัตถุประสงค์การศึกษา ประการแรก ศึกษากระบวนการพัฒนาของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมพอกหนังเอกชนจีนในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2461-2471 **ประการที่สอง** ศึกษากระบวนการผลักดันและพัฒนาอุตสาหกรรมพอกหนังโดยรัฐไทยระหว่าง พ.ศ. 2461-2471 **ประการที่สาม** ศึกษาปัจจัยภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมพอกหนังไทยระหว่าง พ.ศ. 2461-2471

2. กลุ่มงานที่ให้รอบความคิดสำคัญ

Suehiro Akira เรื่อง **Capital Accumulation in Thailand 1855-1985** ก็เป็นงานที่มองในมิติความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจของไทยโดยดูที่ปัจจัยภายนอก แต่ก็ไม่ได้ละเลยการอธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายใน รวมทั้งทุนภายในด้วยเช่นกัน โดย Suehiro เองเชื่อว่าสังคมไทยไม่ได้ปราศจากการพัฒนาไปอย่างสิ้นเชิง แต่อันที่จริงมีการพัฒนาในระดับหนึ่ง และมีการจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์ผ่านกลุ่มอิทธิพลใน 3 ภาคส่วนด้วยกัน ตามทฤษฎีโครงสร้างแบบ 3 เสา (Tripod Structure Theory) ที่ Suehiro นำมาใช้เพื่อช่วยในการอธิบายกลุ่มผลประโยชน์สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและภาคอุตสาหกรรมไทยอย่างมีพลวัตผ่านกลุ่มผลประโยชน์ 3 กลุ่ม ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแต่ละบริบทของช่วงเวลา โดยช่วง พ.ศ. 2398-2481 เป็นระยะที่เศรษฐกิจไทยไปมีส่วนร่วมไปกับเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ซึ่งจะมีความสัมพันธ์ 3 เสา ระหว่างกลุ่มรัฐ กลุ่มทุนจีน และกลุ่มทุนยุโรป (Suehiro, 1996)

พ่อนันท์ อุทยานนท์ เรื่อง **เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 รักษาเสถียรภาพพื้นฐานการพัฒนา** โดยงานดังกล่าวได้ให้ประโยชน์อย่างมากต่อผู้วิจัย ซึ่งข้อมูลสำคัญต่อผู้วิจัยจากรายงานของกงสุลอังกฤษใน พ.ศ. 2462 กล่าวถึงโรงงานที่กระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ ซึ่งหากไม่นับโรงสีข้าว โรงเลื่อย และอุตสาหกรรมเบาอื่นๆ จะมีโรงงานในกรุงเทพฯ อยู่เพียง 7 แห่งและ 1 ใน 7 นั้นคือโรงงานพอกหนังซึ่งมีอยู่จำนวน 1 โรงงานในกรุงเทพฯ (พ่อนันท์, 2558) จากข้อมูลดังกล่าวนี้ทำให้ผู้วิจัยได้รับหลักฐานที่ชัดเจนถึงการมีอยู่ของโรงงานพอกหนังในกรุงเทพฯ แล้วตั้งแต่ พ.ศ. 2462

ผนวกกับข้อมูลการจดทะเบียนพาณิชย์ของบริษัทลำปางอินดัสเตรียล ซึ่งเป็นบริษัททำธุรกิจการพอกหนังใน พ.ศ. 2461 (จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์, 2468) ก็ทำให้ผู้วิจัยสามารถกำหนดช่วงเวลาหรือจุดตั้งต้นของอุตสาหกรรมพอกหนังไทยยุคกรุงเทพฯ ได้เท่าที่ค้นพบหลักฐานในขณะทำการศึกษา ซึ่งจะไปสอดคล้องกับข้อมูลของจดหมายเหตุสภาเผยแพร่พาณิชย์ที่มีการบันทึกสถิติการส่งออกหนังพอกซึ่งมีตัวเลขการส่งออกหนังพอกของไทยผ่านท่าเรือกรุงเทพแล้วตั้งแต่นั้นใน พ.ศ. 2463 (จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์, 2464)

งานของ **เจมส์ ซี อินแกรม** เรื่อง **การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970** เป็นงานที่เน้นบทบาทของรัฐไทยที่ส่งผลกับกลุ่มทุนภายใน โดยประเด็นส่วนใหญ่ในหนังสือเป็นการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในช่วงก่อน พ.ศ. 2493 ซึ่งเศรษฐกิจไทยมีการเปลี่ยนแปลง แต่ไม่ก้าวหน้ามากนัก ในแง่ของการเพิ่มขึ้นของรายได้ต่อหัว และไม่ “พัฒนา” ในแง่ของการใช้ทุนมากขึ้นเมื่อเทียบ

กับแรงงานและการใช้เทคนิค แต่ก็มีการเปลี่ยนแปลงซึ่งส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจากการสนองตอบต่อสิ่งกระตุ้นจากภายนอกอย่างสภาวะทางเศรษฐกิจในตลาดโลก (อินแกรม, 2552)

งานทั้ง 3 ชิ้นเป็นงานที่ให้ภาพและกรอบความคิดสำคัญที่เป็นประโยชน์ต่อบทความชิ้นนี้เป็นอย่างมาก

3. วิธีการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาจากหลักฐานชั้นต้น (Primary Source) อาทิ เอกสารจดหมายเหตุจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารชั้นรอง (Secondary Source) พวกหนังสือจากหอสมุดต่างๆ อาทิ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยและหน่วยงานของรัฐอื่นๆ และนำข้อมูลที่ได้ไปประมวลโดยใช้การพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) เพื่อให้เห็นถึงประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2461-2471

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 อุตสาหกรรมฟอกหนังในบริบทสังคมไทยระหว่าง พ.ศ. 2461-2471

จากเอกสารจดหมายเหตุสภาเผยแพร่งานพาณิชย์พบว่า มีห้างหุ้นส่วนสามัญที่จดทะเบียนไว้กับกรมบัญชีการค้า กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ชื่อ ดี แอส มะหะมัดเมียแอนด์ กัมปะนี ซึ่งได้จดทะเบียนพาณิชย์ตั้งห้างหุ้นส่วนจำกัดใน วันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2457 ทำการจำหน่ายหนังชนิดต่างๆ (จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่งานพาณิชย์, 2469) และมีบริษัท สยามไฮด์แอนด์เลเธอร์ จำกัดสินใช้ ทำการจดทะเบียนในวันที่ 5 ตุลาคม พ.ศ. 2460 ซึ่งเป็นบริษัทที่ทำธุรกิจในการจำหน่ายหนังสัตว์ต่างๆ ซึ่งจากชื่อบริษัทก็เห็นได้ชัดเจนว่า จำหน่ายทั้งหนังสัตว์ (Hides) และหนังฟอก (Leather) (จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่งานพาณิชย์, 2468) จากข้อมูลที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า นับตั้งแต่ช่วง 2457 เป็นต้นมา เริ่มมีบริษัทที่เปิดทำธุรกิจเกี่ยวกับการค้าหนังสัตว์และหนังฟอกในประเทศไทย โดยมีการจดทะเบียนพาณิชย์อย่างถูกต้องตามกฎหมายเพื่อทำธุรกิจค้าหนังสัตว์และหนังฟอกอย่างเป็นทางการ

สำหรับข้อมูลเกี่ยวกับโรงงานฟอกหนัง พบข้อมูลของบริษัทลำปางอินดัสเตเรียล ทำการจดทะเบียนพาณิชย์ในวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2461 ตั้งอยู่ที่จังหวัดลำปาง ซึ่งบริษัทดังกล่าวจดทะเบียนและรายงานไว้ว่าเป็นบริษัทที่ทำธุรกิจการฟอกหนังโดยตรง (จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่งานพาณิชย์, 2468) ซึ่งถือเป็นหลักฐานสำคัญที่ค้นพบว่าอุตสาหกรรมฟอกหนังและการจัดตั้งบริษัทฟอกหนังเกิดขึ้นแล้วอย่างเป็นทางการในประเทศไทย

มีข้อมูลสอดคล้องกับการเกิดองค์ความรู้ด้านการฟอกหนังจากกลุ่มชาวคริสต์ในลำปางซึ่งมีการระบุถึงการกำเนิดโรงเรียนของเด็กชายในลำปางที่จัดตั้งขึ้นในช่วง พ.ศ. 2433 โดยนายแพทย์ชาโมเอล ซี พีเพิลส์ โรงเรียนเด็กชายดังกล่าวในระยะแรกโรงเรียนมีชื่อว่า ละคอนบอยสกูล (Lakawn boy's school) ต่อมาภายหลังมีการเปลี่ยนชื่อโรงเรียนมาเป็น โรงเรียนแคนเนตแมคเคนซี เปิดเป็นลักษณะโรงเรียนแบบอาชีวศึกษา ทำการ

สอนด้านการประกอบอาชีพให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษา โดยมีการสอนด้านการเกษตรและรวมไปถึงการสอนฟอกหนัง และมีโรงฟอกหนังด้วย (ภิญญพันธ์ พจนานวณ, 2548)

จากข้อมูลการระบุอีกว่า แผนกโรงฟอกหนังของโรงเรียนได้ทำการผลิตเข็มขัดและรองเท้าสำหรับทหาร ในกองทัพในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457-2461) ซึ่งการผลิตรองเท้าจากโรงฟอกหนังของโรงเรียนยังตอบสนองกับนโยบายของภาครัฐในขณะนั้นที่พยายามรณรงค์เรื่องการกำจัดและป้องกันโรคพยาธิปากขอของ รัฐบาลในสมัยนั้นด้วย จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้แผนกโรงฟอกหนังของโรงเรียนหลักดันและพัฒนาการผลิต รองเท้าออกมาจำหน่ายเพื่อเป็นการตอบสนองนโยบายดังกล่าวของภาครัฐอีกทางหนึ่ง ประเด็นดังกล่าวจึงสะท้อน ว่ามีหน่วยงานในภาคการศึกษาของชาวตะวันตกที่เข้ามาทำการพัฒนาองค์ความรู้เรื่องการฟอกหนังในลำปาง

ด้านข้อมูลของโรงงานฟอกหนังในพระนคร จากข้อมูลรายงานของกงสุลอังกฤษใน พ.ศ. 2462 พบว่าใน ขณะนั้นมีโรงงานเพียง 7 แห่งในกรุงเทพฯ และเป็น**โรงงานฟอกหนัง 1 แห่ง** ซึ่งเป็นโรงงานของผู้ประกอบการ ชาวต่างชาติ (อินแกรม, 2552, 196) ถือว่าโรงงานฟอกหนังเป็นหนึ่งในโรงงานที่อยู่ในเขตพระนครยุคเริ่มแรกและ เท่ากับว่ามีการตั้งอยู่ของโรงงานฟอกหนังในพระนครอย่างน้อยในปดังกล่าว นับว่าเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกันที่พบ ข้อมูลโรงงานฟอกหนังที่ลำปางที่มีการจดทะเบียนพาณิชย์อย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ดี การบันทึกข้อมูลเชิงสถิติในยุคนั้นก็นับว่ามีข้อจำกัดอยู่มากทำให้อาจยังไม่ครอบคลุม อุตสาหกรรมที่มีอยู่ทั้งหมด แต่อย่างน้อยการระบุถึงการมีอยู่ของโรงงานฟอกหนังในประเทศได้สะท้อนว่า ช่วงเวลาดังกล่าวสยามสามารถพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตหนังไปได้อีกขั้นอย่างเป็นทางการคือ จากเดิมหนังสัตว์ จะมีกรรมวิธีในการผลิตอย่างง่าย ๆ คือ การตากแห้งและแช่เกลือ ทำเป็นหนังตากแห้งและหนังเค็มที่มีกรรมวิธี การผลิตแบบธรรมชาติไม่ซับซ้อน จนมีการพัฒนาไปสู่กระบวนการฟอกหนังซึ่งต้องใช้ความรู้ เทคนิคการฟอก วิทยาการด้านเคมีภัณฑ์และมีพื้นที่ที่จัดสร้างไว้เฉพาะสำหรับการฟอกโดยตรง จึงถือว่าเวลานับตั้งแต่ พ.ศ. 2461 เป็นช่วงเวลาที่เกิดการก่อรูปของการฟอกหนังและโรงงานฟอกหนังในประเทศไทยอย่างเป็นทางการตามที่มี ข้อมูลบันทึกไว้

ข้อมูลใน พ.ศ. 2463 ระบุว่ามีการส่งออกหนังฟอกเป็นสินค้าขาออกของไทยจากท่ากรุงเทพฯ เป็น จำนวน 233,857 บาท จึงสะท้อนให้เห็นว่า การผลิตหนังฟอกในประเทศไทย มีศักยภาพในการผลิตถึงขั้นเป็น อุตสาหกรรมที่สามารถส่งออกขายยังต่างประเทศได้ จึงเป็นอุตสาหกรรมที่ค่อนข้างมีศักยภาพในการผลิต อุตสาหกรรมหนึ่งที่เติบโตอยู่ในระดับการค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีสินค้าที่เกี่ยวข้องในกลุ่มผลผลิตที่ เชื่อมโยงต่อกันกับอุตสาหกรรมฟอกหนังอย่างกระป๋อง โคและหนังสัตว์ก็มีรายงานตัวเลขการเป็นสินค้าขาออกของ ประเทศเช่นกัน จึงนับได้ว่าสัตว์อย่างโค กระบือที่สามารถสร้างผลผลิตเป็นหนังสัตว์และหนังฟอกถือเป็นกลุ่ม สินค้าสำคัญที่สร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นอย่างมากในช่วงเวลาดังกล่าว อีกทั้งการมีสินค้าขั้นต้นอย่างโค กระบือ รวมทั้งหนังสัตว์ที่ยังมีตัวเลขการส่งออกเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจเป็นนัยยะอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า การแปรรูปผลผลิตดังกล่าวให้พัฒนาอีกขั้นไปสู่การผลิตให้เป็นหนังฟอก ไม่ได้เป็นเรื่องง่ายที่จะสามารถทำได้ใน ผู้ผลิตกลุ่มอื่นๆ เนื่องจากการทำหนังฟอก มีเทคนิคขั้นตอนที่ต้องใช้ความรู้ทางด้านเคมีภัณฑ์ที่นำมาใช้ในการ

พอกหนึ่ง จึงทำให้องค์ความรู้ดังกล่าวยังจำกัดอยู่ในเฉพาะแค่บางกลุ่มเท่านั้น อย่างกลุ่มเงินฮากกาในโรงงานที่พระนครและชาวตะวันตกที่เผยแพร่ความรู้การพอกหนึ่งในโรงเรียนแคนเน็ตแมคเคนซีที่ลำปาง

ตารางที่ 1 : สินค้าขาออกของประเทศสยาม งวดที่ 1 พ.ศ. 2463 เมษายนถึงมิถุนายน

รายชื่อสินค้า	ท่ากรุงเทพ	ท่ามณฑล ภูเก็ต	ท่ามณฑล สุราษฎร์	ท่ามณฑล นครศรีธรรมราช	ท่ามณฑล ปัตตานี	รวมเงิน
	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท
ข้าว	14,724 (หาบ 1,527)	-	239 (หาบ 41)	3,300 (หาบ 360)	-	18,263 (หาบ 1,928)
ไม้สัก	5,184,492	-	-	-	-	5,184,492
ดิบูก	2,454 (หาบ 37)	99,256 (หาบ 556)	-	1,275 (หาบ 8)	34,316 (หาบ 213)	137,301 (หาบ 814)
แร่ดิบูก	-	4,279,804 (หาบ 36,341)	15,471 (หาบ 137)	409,549 (หาบ 3,415)	88,857 (หาบ 782)	4,793,681 (หาบ 40,675)
กระป๋อง	-	341,365 (ตัว 3,756)	-	54,815 (ตัว 834)	6,723 (ตัว 84)	402,903 (ตัว 4,674)
โค	463,220 (ตัว 7,032)	114,855 (ตัว 1,510)	-	35,418 (ตัว 633)	138,049 (ตัว 2,220)	751,542 (ตัว 11,395)
หนังสือตัว	324,858	24,699	-	3,485	5,281	358,323
หนังสือพอก	233,857	-	-	-	-	233,857
ครั้ง	423,172	-	-	-	-	423,172
เกลือ	283,621	-	-	-	17,441*	301,062
พริกไทย	50,009	16,186	-	-	-	66,195
สินค้าอย่างอื่น	3,377,529	810,119	378,380	535,901	236,487	5,338,416
สินค้าขาเข้า ส่งกลับคืน	1,115,398	225,830	1,132	31,901	2,582	1,376,843
รวมเบ็ดเตล็ด	11,473,334	5,912,114	395,222	1,075,644	529,736	19,386,050
เงินเงินแลเงินตรา	334,857	-	-	34,675	-	369,532
รวมสุทธิ (เบ็ดเตล็ด/เงินเงิน แลเงินตรา)	11,808,891	5,912,114	395,222	1,110,319	529,736	19,755,582

ที่มา: ดัดแปลงจากจดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์, 2464

ตารางที่ 2 : สินค้าขาออกของประเทศสยามซึ่งได้ส่งไปยังท่าเมืองต่างๆ ยุคที่ 1

พระพุทธศักราช 2463 (เดือนเมษายนถึงมิถุนายน)

รายชื่อ สินค้า	สเตรตเซต เตลเมนต์ และมลายู ของอังกฤษ	ฮ่องกง	จีน	ญี่ปุ่น และ เกาะฟอ โมซา	เมืองขึ้น วิลันดา	อินเดีย เกาะลังกา และพม่า	ทวีปยุโรป (รวมทั้ง ปอด ชาอิดแล อาเล็ก ซันเดรีย)	สหปาลี รัฐ อเมริกา	ท่าเมือง อื่นๆ	รวม
	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท	บาท
ข้าว	4,323	3,222	2,290	-	-	-	-	-	8,428	18,263
ไม้สัก	253,619	248,601	265,179	464,076	-	1,530,398	2,244,387	62,640	115,592	5,184,492
ไม้อื่นๆ	148,796	380,028	74	34,537	-	125,750	70,264	-	400	759,849
ดีบุก	134,847	10	2,444	-	-	-	-	-	-	127,301
แร่ดีบุก	4,793,681	-	-	-	-	-	-	-	-	4,793,681
กระป๋อง	402,903	-	-	-	-	-	-	-	-	402,903
โค	751,542	-	-	-	-	-	-	-	-	751,452
หนังสือ	224,754	99,738	241	19,041	-	-	14,549	-	-	358,323
หนังสือ	22,235	196,991	615	-	-	-	13,896	-	120	233,857
ครั้ง	231,762	-	-	100	-	42,000	10,159	137,519	1,632	423,172
เกลือ	166,358	134,194	4	-	-	-	-	-	506	301,062
พริกไทย	21,386	8,264	306	-	-	-	36,239	-	-	66,195
ปลาเค็ม	501,896	36,561	1,973	-	-	-	-	-	-	540,431
สุกร	623,767	-	-	-	-	-	-	-	-	623,767
สินค้าอย่าง อื่น	1,928,969	866,753	62,233	74,300	-	18,959	407,466	1,816	53,874	3,414,370
สินค้าขา เข้าส่งกลับ คืน	942,339	121,807	40,058	28,000	19,522	15,371	33,304	3,938	172,504	1,376,843
รวม เบ็ดเตล็ด	11,153,177	2,096,169	375,417	620,054	19,522	1,732,478	2,830,264	205,913	353,056	19,380,050
เนื้อเงินแล เงินตรา	55,050	88,382	166,143	-	-	42,527	-	-	17,400	369,532
รวมสุทธิ (เบ็ดเตล็ด/ เนื้อเงินแล เงินตรา)	11,208,227	2,184,551	541,560	620,054	19,522	1,775,005	2,830,264	205,913	370,486	19,755,582

ที่มา: ดัดแปลงจากจดหมายเหตุของสภาเผยแพร่มิชชันนารี, 2464

หนังสือของไทยถือเป็นสินค้าขาออกที่สำคัญประเภทหนึ่ง โดยพบข้อมูลเมืองท่าต่างๆ ที่เป็นผู้รับซื้อหนังสือของสยาม จากข้อมูลบัญชีสินค้าขาออกของประเทศสยามซึ่งได้ส่งไปยังท่าเมืองต่างๆ ยุคที่ 1 พุทธศักราช 2463 (เดือนเมษายนถึงมิถุนายน) มีการส่งหนังสือไปยังเมืองท่าสเตรตเซตเตลเมนต์และมลายูของอังกฤษ เป็นจำนวน 22,235 บาท ส่งไปฮ่องกงเป็นจำนวน 196,991 บาท ส่งไปจีน 615 บาท ส่งไปทวีปยุโรป(รวมทั้งปอดซาอิตและอาเล็กซันเดรีย) 13,896 บาท และท่าเมืองอื่นๆ 120 บาท รวมเป็น 233,857 บาท จากข้อมูลจะเห็นได้ว่าหนังสือมีการส่งออกไปยังเมืองท่าสำคัญ อย่างท่าเมืองศูนย์กลางอาณานิคมของอังกฤษ อย่าง สเตรตเซตเตลเมนต์และมลายู มีข้อมูลรายงานว่าสินค้าหนังสือจะส่งไปยังเมืองสิงคโปร์ซึ่งเป็นเมืองท่าหนึ่งในสเตรตเซตเตลเมนต์เพื่อถ่ายเรือส่งต่อไปยุโรปส่วนหนึ่ง และมีบางส่วนจำนวนไม่มากที่จำหน่ายขายในสิงคโปร์เอง หนังสือจึงเป็นสินค้าสำคัญซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาดโลก และสยามก็มีศักยภาพเพียงพอในการผลิตเพื่อส่งออกขายได้แล้วในขณะนั้น

อีกทั้งหนังสือยังเป็นกลุ่มสินค้าที่มีการแปรรูปซึ่งถือเป็นความก้าวหน้าของอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศและถือเป็นรูปแบบอุตสาหกรรมประเภทแรกๆ ที่ก้าวไปสู่อุตสาหกรรมขั้นแปรรูปก่อนสินค้าอุตสาหกรรมประเภทอื่นๆ

4.2 กลุ่มนายทุนอุตสาหกรรมหนังสือในประเทศไทย ระหว่างพ.ศ. 2461-2471

ชาวจีนเป็นส่วนหนึ่งที่มีส่วนร่วมอยู่ในอุตสาหกรรมการผลิตหนังสือเพื่อส่งออกขายยังต่างประเทศอยู่แล้ว จนกระทั่งมีข้อมูลจากรายงานสำรวจโรคทรัพย์ของประเทศสยามและวิจารณ์การค้าขายกับนานาประเทศในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 6 (พ.ศ. 2453-2468) เป็นรายงานที่เขียนขึ้นมาตอนต้นรัชกาลที่ 7 เพื่อสรุปภาวะเศรษฐกิจในรัชสมัยของรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีตอนหนึ่งในรายงานได้กล่าวถึงโรงงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 รวมทั้งโรงงานหนังสือด้วย ซึ่งโรงงานต่างๆ เหล่านี้เป็นโรงงานที่อยู่ในมือของพวกคนจีนทำแทบทั้งสิ้น ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนสำคัญว่า อุตสาหกรรมหนังสือ และโรงงานหนังสือ โดยเฉพาะในพระนครช่วงเวลาดังกล่าวนั้นโดยส่วนใหญ่แล้วมีเจ้าของเป็นเอกชนชาวจีนเป็นผู้ประกอบการเกือบทั้งหมด

อย่างไรก็ดี มีข้อมูลจากหน่วยงานของรัฐที่ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมหนังสือและโรงงานหนังสือโดยคนต่างด้าวซึ่งน่าจะเป็นคนจีนขึ้นมาอย่างจริงจังในช่วงประมาณ พ.ศ. 2460 โดยกล่าวถึงประเทศไทยว่าเป็นประเทศที่มีหนังสือมาก แต่ไม่มีผู้ใดเอาใจใส่ในการที่จะจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมหนังสือขึ้นอย่างจริงจังเลย จนกระทั่งประมาณ 25 ปีที่ผ่านมาจึงเริ่มมีพ่อค้าชาวต่างด้าวได้เริ่มสร้างโรงงานหนังสือขึ้นและดำเนินการมาจนถึงในพ.ศ. 2485 ซึ่งเมื่อเทียบเคียงคำนวณเวลากลับไปจากอายุของเอกสารที่บันทึกก็คือนับตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2460 เป็นต้นมา

เอกสารดังกล่าวยังมีการระบุว่า อุตสาหกรรมหนังสือนั้นแต่เดิมมาอยู่ในกำมือของพ่อค้าคนต่างด้าวทั้งสิ้น พ่อค้าเหล่านี้สามารถควบคุมการซื้อขายหนังสือในตลาดประเทศไทยได้โดยตลอด (สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงอุตสาหกรรม, 2495) ซึ่งจากข้อความดังกล่าวทำให้สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มพ่อค้านายทุนจีนที่เป็นเจ้าของโรงงานหนังสือมีอำนาจในการผูกขาดธุรกิจหนังสืออย่างเข้มแข็งถึงขนาดสามารถควบคุมการซื้อขายหนังสือในประเทศได้ จึงน่าจะถือเป็นกลุ่มนายทุนอุตสาหกรรมที่มีอิทธิพลสำคัญในการกำหนดกลไกตลาดที่มีอำนาจ

ในการต่อรองกับผู้ซื้อและภาครัฐได้เป็นอย่างดี และจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความเข้มแข็งของบทบาทนายทุนจีนในกลุ่มอุตสาหกรรมดังกล่าว ซึ่งกลุ่มทุนอุตสาหกรรมจีนในที่นี้น่าจะหมายถึงกลุ่มชาวจีนแคะหรือจีนฮากกาที่สกินเนอร์ได้ให้ข้อมูลว่า 98 เปอร์เซ็นต์ของเจ้าของโรงฟอกหนังเป็นกลุ่มชาวจีนแคะ (สกินเนอร์, 2548, 320)

วรศักดิ์ มหัทธโนบล เขียนอธิบายทักษะความสามารถในการประกอบอาชีพของจีนแคะไว้ว่า เมื่อเข้ามาในสยาม จีนแคะส่วนใหญ่ก็ขายแรงงานตลอดจนรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 อาชีพในเชิงหัตถกรรมที่เป็นทักษะทางวิชาชีพมาแต่เดิมจึงได้ปรากฏขึ้น อาทิ การที่จีนแคะส่วนใหญ่เป็นเจ้าของโรงงานฟอกหนัง ซึ่งในการสำรวจโดยภาพรวม จีนแคะมักจะมีอาชีพทางหัตถกรรมเป็นส่วนใหญ่ ทั้ง พ่อค้าร้านโชห่วย หรือสินค้าเบ็ดเตล็ด นักหนังสือพิมพ์ เจ้าของโรงงานยาสูบ ช่างตัดเสื้อผ้าบุรุษ ช่างเงิน เจ้าของโรงงานหนังช่างทำรองเท้า ช่างทำเครื่องหนัง และช่างตัดผม ฯลฯ (วรศักดิ์, 2551, 155-156) จึงกล่าวได้ว่า ชาวจีนแคะ เป็นกลุ่มคนที่มีทักษะความสามารถในการประกอบอาชีพทางช่างฝีมือ และทางหัตถกรรมอยู่แต่เดิม จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เมื่ออพยพเข้ามาในสยามจึงได้เลือกประกอบอาชีพที่กลุ่มของตนเองมีความเชี่ยวชาญ ซึ่งส่วนหนึ่งก็คือ อาชีพเกี่ยวกับการช่างและหัตถกรรม รวมทั้งการทำโรงฟอกหนังสัตว์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมที่แปรรูปผลผลิตไปสู่อุตสาหกรรมเครื่องหนังต่างๆ ด้วย จนกลายเป็นกลุ่มก้อนสำคัญที่เป็นเจ้าของโรงงานฟอกหนังในกรุงเทพเกือบทั้งหมดตามข้อมูลที่สกินเนอร์ให้ไว้ในข้างต้น

4.3 ภาครัฐกับอุตสาหกรรมฟอกหนังไทยระหว่างพ.ศ. 2461-2471

ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 รัฐบาลได้รับบทเรียนสำคัญ คือ การต้องเผชิญการสภาวะการขาดแคลนสินค้าอุตสาหกรรมต่างๆ โดยเฉพาะสินค้าประเภทยุทธปัจจัยทางทหารที่เป็นส่วนสำคัญสำหรับช่วยสนับสนุนกองทัพในการรบ ทำให้นับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 1 รัฐบาลไทยจึงตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศในด้านต่างๆ ทางรัฐบาลไทยจึงได้กำหนดนโยบายให้มีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมโดยรัฐขึ้น ซึ่งนโยบายดังกล่าวเป็นนโยบายที่เน้นวัตถุประสงค์เพื่อผลประโยชน์ทางการทหารเป็นสำคัญ และได้ทำการมอบหมายให้กองทัพเป็นผู้ดำเนินการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมขึ้น ทั้งโรงงานทอผ้า โรงงานฟอกหนัง และโรงงานทำกระสุนดินดำ และโรงงานปูนซีเมนต์ อย่างไรก็ตามนโยบายในการพยายามผลักดันอุตสาหกรรมของทหารดังกล่าว กลับมีการจัดตั้งเพียงแค่โรงงานกระดาษซึ่งดำเนินการจัดตั้งโดยกองทัพใน พ.ศ. 2460 และก็ไม่มีการจัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมของรัฐบาลขึ้นอีกเลยจนกระทั่งเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 (ผาณิต ธรรมศิลป์, 2521, 331-332) ในช่วงเวลาดังกล่าวอาจถือเป็นความล้มเหลวเชิงนโยบายที่ไม่อาจทำให้เกิดผลได้ในทางปฏิบัติ เพราะไม่อาจจัดตั้งโรงงานได้จริง แต่อย่างน้อยก็สะท้อนให้เห็นว่าสำนักของรัฐบาลในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็มีความพยายามในเชิงนโยบายที่ต้องการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยทหารแล้ว เพื่อเป็นผลิตผลที่มาสสนับสนุนกองทัพในช่วงเวลาสงคราม ซึ่งอุตสาหกรรมฟอกหนังก็เป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่อยู่ในความพยายามเชิงนโยบายการจัดตั้งของรัฐบาลแม้ว่าจะยังไม่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ

นอกจากนี้จากการตรวจสอบข้อมูลของผู้วิจัยพบว่า รัฐบาลไม่ได้พยายามผลักดันการพัฒนาอุตสาหกรรมซึ่งรวมไปถึงอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยทางทหารของภาครัฐเพียงอย่างเดียว แต่ยังมีนโยบายจากรัฐบาลส่วนกลางที่ผลักดันไปยังท้องถิ่นในมณฑลต่างๆ เพื่อให้เกิดแรงผลักดันแก่ชาวบ้านหรือภาคเอกชนให้จัดทำอุตสาหกรรม

พอกหนังสือด้วยกัน ในรายงานของมณฑลพายัพ เมื่อ พ.ศ. 2459 มีการกล่าวถึงรัฐบาลส่วนกลางที่มีนโยบายในการสนับสนุนให้ชาวบ้านการทำผลิตสินค้าทางการเกษตร และงานหัตถกรรม ซึ่งเป็นนโยบายที่ผลักดันและสนับสนุนเพื่อเน้นการผลิตเพื่อส่งออกขายและสำหรับการสร้างผลผลิตเพื่อป้อนตลาดสินค้าที่ขยายตัวเพื่อมากขึ้น โดยเฉพาะสินค้าที่เป็นความต้องการของตลาดกรุงเทพฯ และตลาดนานาชาติ และในการจัดงานการแสดงกสิกรรมที่เมืองลำปาง ใน พ.ศ. 2459 ที่มีวัตถุประสงค์ในการโน้มน้าวและผลักดันให้ชาวบ้านปรับรูปแบบและกระบวนการผลิตทางการเกษตรและหัตถกรรมของตนให้ทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยภาครัฐมีการนำสินค้ามาจัดแสดงแก่ชาวบ้าน และมีการสาธิตวิธีการพอกหนังสือด้วย (ไพโรจน์, 2559, 14-15) ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก็อยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่โรงเรียนเคนเน็ตแม็คเคนซีมีการจัดทำพอกหนังสือ และทำรองเท้าและเข็มขัดจัดส่งกองทัพบกด้วยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 จึงอาจเป็นส่วนเชื่อมโยงทั้งการพัฒนาองค์ความรู้การพอกหนังสือแก่โรงเรียนให้มีเทคนิคที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น รวมทั้งส่งผลทำให้เกิดการสนับสนุนให้โรงเรียนมีการผลิตเพื่อส่งขายให้กับกองทัพในช่วงภาวะการขาดแคลนในยามสงครามตามที่ได้กล่าวไว้ในข้างต้นด้วยเช่นกัน

ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน มีหน่วยงานรัฐแห่งหนึ่งชื่อว่า **ศาลาแยกธาตุ** ซึ่งในปัจจุบันคือ กรมวิทยาศาสตร์บริการ เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ปฏิบัติการด้านวิทยาศาสตร์แห่งแรกของประเทศไทย และต่อมาได้กลายเป็นหน่วยงานสำคัญหน่วยหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านเคมีภัณฑ์ขึ้นในประเทศไทย รวมทั้งเคมีภัณฑ์ที่สามารถนำมาใช้ในกระบวนการพอกหนังสือด้วยเช่นกัน โดยหน่วยงานดังกล่าวมีการก่อตั้งขึ้นวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2434 ภายใต้ชื่อ สถานปฏิบัติการวิเคราะห์แร่ หรือห้องแยกธาตุ (The laboratory) มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งขึ้นมาเพื่อการวิเคราะห์แร่ จนกระทั่งใน พ.ศ. 2460 กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ ที่อยู่ในสังกัดกระทรวงพระคลังมหาสมบัติเริ่มมีนโยบายในการปรับปรุงกิจการด้านการส่งเสริมเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรมของประเทศ จึงมีการขอโอนกองแยกธาตุมาขึ้นตรงกับกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ และให้มีหน้าที่ในการทำโครงการสำรวจและวิเคราะห์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในประเทศไทย เพื่อหาทางให้เกิดประโยชน์ทางการค้าและอุตสาหกรรมของประเทศ (กรมวิทยาศาสตร์บริการ กระทรวงวิทยาศาสตร์, 2552, 13-14) (จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์, 2465) จึงถือได้ว่านับตั้งแต่ปี 2460 ศาลาจึงได้กลายเป็นหน่วยงานสำคัญที่ทำหน้าที่ด้านหนึ่งในการตรวจสอบวัตถุธาตุต่างๆ ในประเทศในวัตถุประสงค์เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมของประเทศตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

การปฏิบัติงานของศาลาแยกธาตุในการตรวจสอบวัตถุธาตุที่นำมาใช้ในการค้าและการพัฒนาอุตสาหกรรมมีการทำงานร่วมกับอีกหน่วยงานหนึ่งคือ **แผนกตรวจพันธุ์รุกขชาติ** ของกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งในปัจจุบันคือ กลุ่มวิจัยพฤกษศาสตร์ สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช ในกรมวิชาการเกษตร โดยเริ่มต้นจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2463 ซึ่งมีวัตถุประสงค์เบื้องต้นคือ ทำการตรวจพันธุ์รุกขชาติที่น่าจะเป็นประโยชน์ทางการพาณิชย์ทั่วทั้งประเทศ ซึ่งจะทำให้การตรวจสอบพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ว่ามีคุณค่าอย่างไร มีปริมาณมากน้อยเท่าใด และจะไปทำการนำเอามาจากสถานที่ค้นพบได้ยากง่ายมากน้อยแค่ไหน โดยแผนกตรวจพันธุ์รุกขชาติจะเดินทางออกไปสำรวจตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อหาพันธุ์พืชมาตรวจสอบ (จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์, 2466) ซึ่งวัตถุธาตุที่ค้นพบใหม่โดยแผนกสำรวจพันธุ์รุกขชาติจะถูกนำส่งไปให้กับศาลาแยกธาตุเพื่อนำไปค้นคว้าทดลอง

ทางวิทยาศาสตร์ต่อไปว่าจะสามารถนำเอาไปสกัดเป็นเคมีภัณฑ์อย่างใด เพื่อนำไปใช้สินค้า หรือเป็นวัตถุดิบชนิดใหม่ที่สามารถนำออกไปส่งขายต่อไปยังตลาดโลกได้(จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่วาณิชย, 2466)

มีข้อมูลที่น่าสนใจในรายงานของศาลาแยกธาตุ ครั้งที่ 2 ตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2465 ถึงวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2466 ซึ่งได้รายงานถึงวัตถุใช้ฟอกหนังชนิดหนึ่งที่ค้นพบเรียกว่า เปลือกก่อก่อน (กัวดัล. เอสบี) ที่ได้ค้นพบมาจากเมืองเซียงใหม่โดยการสำรวจของแผนกสำรวจพันธุ์รุกขชาติ เป็นตัวอย่างหมายเลขแยกธาตุ B 230. ที่แผนกสำรวจพันธุ์รุกขชาติส่งมา โดยมีการนำเปลือกก่อก่อนไปทดลองโดยการเคี้ยว และทำการตรวจเพื่อหาความรู้ในการใช้เป็นวัตถุสำหรับการฟอกหนัง ซึ่งผลการทดลองจากรายงานการแยกธาตุทำให้ทราบว่า ก่อก่อนใช้เป็นวัตถุสำหรับฟอกหนังได้ดี ซึ่งมีความชื้น 14.1 เปอร์เซ็นต์ วัตถุแข็ง 85.9 เปอร์เซ็นต์ วัตถุแข็งที่ละลายน้ำได้ 34.2 เปอร์เซ็นต์ วัตถุที่ไม่ใช่แทนนิน 5.4 เปอร์เซ็นต์ และแทนนิน 28.8 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งการคำนวณผลดังกล่าวเป็นการคำนวณจากตัวอย่างสดที่ได้รับมา (จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่วาณิชย, 2468)

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การทำงานที่สอดประสานกันระหว่างศาลาแยกธาตุ ซึ่งทำหน้าที่ในการนำเอาวัตถุธาตุที่ได้รับมาตรวจสอบและทดลองทางวิทยาศาสตร์เพื่อหาทางนำไปใช้ทางการค้าและทางอุตสาหกรรม และจะทำงานร่วมกันกับแผนกตรวจพันธุ์รุกขชาติที่ทำหน้าที่เป็นผู้ออกไปสำรวจตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อหาพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ และนำไปส่งให้กับทางศาลาแยกธาตุเพื่อตรวจสอบอีกที จึงถือเป็นการสร้างระบบที่ใช้องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการค้นคว้าทดลองมาพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมในประเทศ และทำให้เกิดการพัฒนาความรู้ทางด้านเคมีภัณฑ์ที่เป็นส่วนหนึ่งในที่ทำให้เกิดการพัฒนาด้านเทคนิคทางเคมีในการนำมาปรับใช้และพัฒนาในอุตสาหกรรมฟอกหนังสัตว์ต่อไป

สารสกัดที่ได้จากการแยกธาตุชนิดหนึ่งที่เรียกว่า **แทนนิน** ที่ได้จากการแยกธาตุเปลือกก่อก่อนก็เป็นเคมีภัณฑ์สำคัญที่ถูกนำมาใช้ในอุตสาหกรรมฟอกหนังที่เรียกว่า การฟอกผาด ซึ่งจะทำให้หนังสัตว์ที่นำมาฟอกโดยแทนนินจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล และมีคุณลักษณะที่ต่างออกไปจากเดิม ซึ่งจะหนังฟอกผาดก็จะสามารถนำหนังฟอกดังกล่าวไปแปรรูปในอุตสาหกรรมเครื่องหนังอีกต่อหนึ่ง ซึ่งการค้นพบดังกล่าวเทียบได้กับการค้นพบวัตถุดิบที่ใช้ในการฟอกหนังอย่างของอเมริกาที่ค้นพบการใช้เปลือกไม้สนเขียว (Hemlock) หรืออังกฤษที่ใช้เปลือกไม้โอ๊คในการนำมาใช้เป็นวัสดุในการฟอกหนัง

จึงถือได้ว่ากลไกของภาครัฐดังกล่าวที่มีการพัฒนาระบบการทดลองค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ในการแยกวัตถุธาตุ การสำรวจตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อหาวัตถุดิบมาทดลอง และการนำผู้เชี่ยวชาญที่มีองค์ความรู้จากตะวันตกมาใช้ในองค์กร รวมทั้งการค้นพบวัตถุธาตุใหม่อย่างเปลือกก่อก่อนที่นำมาใช้ในการฟอกหนังองค์ประกอบดังกล่าวเกิดขึ้นจากการดำเนินการของภาครัฐจึงถือเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศ โดยเฉพาะในส่วนของอุตสาหกรรมฟอกหนังของไทยที่ได้รับการพัฒนาจากกรณีดังกล่าวด้วยเช่นกัน

4.4 บริบทต่างประเทศกับอุตสาหกรรมฟอกหนังระหว่างพ.ศ. 2461-2471

ในจดหมายเหตุสภาเผยแพร่วาณิชยฉบับที่ 21 เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2469 มีรายงานจากกงสุลสยามถึงการออกร้านค้าตัวอย่างสินค้าต่างๆประเทศ ครั้งที่ 7 ที่เมืองมิลาน โดยนาย เอ. ฟาเซอร์ลี กงสุลสยามประจำเมืองมิลาน ได้กล่าวถึงงานออกร้านค้าสำคัญที่มณฑลลอมบาร์ดีในฤดูใบไม้ผลิ พ.ศ. 2469 ซึ่งมีความเจริญเติบโตอย่างมาก

โดยมีการใช้คำว่า เจริญถึงขีดสูงสุด เนื่องจากมีประเทศต่างๆ เข้ามาร่วมสมทบนำสินค้ามาจัดแสดงมากมาย และถือว่าเป็นงานที่ประสบความสำเร็จอย่างจริงจัง และเป็นงานออกร้านสำหรับนาๆประเทศที่ใหญ่ที่สุดงานหนึ่ง มีประเทศต่างๆ เข้าร่วมแสดงงานกว่า 30 ประเทศ มีการกล่าวถึงบรรยากาศในงานว่า “บางประเทศได้แสดงสินค้าของตนในร้านเล็กๆ บางประเทศก็แสดงในหอซึ่งสร้างไว้ด้วยทุนทรัพย์ของตนเองอย่างแข็งแรงและวิจิตรงดงาม และในจำพวกหลังนี้มีอยู่ 7 ประเทศที่ได้สร้างหอของตนขึ้นเป็นครั้งแรกในปีนี้ คือ เบลเยียม สวิตเซอร์แลนด์ ฮอลันดา เยอรมัน ญี่ปุ่น และรัสเซีย”

งานออกร้านตัวอย่างสินค้านานาๆประเทศในลักษณะดังกล่าวจัดขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. 2463 มีจำนวนผู้แสดงเพียง 1,238 ราย ใน พ.ศ. 2467 มีจำนวนผู้แสดง 4,785 ราย และในปี 2468 มีจำนวนผู้แสดงถึง 4,859 ราย จะเห็นได้ว่าความสนใจในการเข้าร่วมออกร้านแสดงสินค้าจากผู้เข้าร่วมจัดแสดงมีแนวโน้มเติบโตเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ โดยผู้จัดงานจะขยายงานใน พ.ศ. 2471 ให้เป็นการแสดงในลักษณะของพิพิธภัณฑ์ในขนาดใหญ่มากขึ้นกว่าเดิม

ในรายงานฉบับดังกล่าวยังมีประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งเห็นถึงกงสุลสยามที่ได้เขียนข้อความโน้มน้าวให้ประเทศสยามเร่งผลักดันให้มีการผลิตสินค้าและนำมาจัดแสดงเพื่อเป็นช่องทางในการเผยแพร่สินค้าของประเทศสยามให้แพร่หลายไปในต่างประเทศด้วยเช่นกัน อีกทั้งยังกล่าวถึงอุตสาหกรรมการฟอกหนังในมณฑลพื้เอนมณฑลอยู่ในระยะที่มีการเติบโตที่ดีขึ้น ทั้งการทำหนังต่างๆ ทั้งหนังเทียมและหนังแท้ กำลังเป็นหัตถกรรมที่สำคัญมากขึ้นเสมอ และในรายงานยังกล่าวอีกว่า อุตสาหกรรมฟอกหนังในมณฑลพื้เอนมณฑลมีท่าทางน่าจะเติบโตขึ้นกลายเป็นสินค้าขึ้นหน้าในตลาดโลกได้ด้วย (จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์, 2469) ซึ่งรายงานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าในภาคอุตสาหกรรมด้านการทำไหมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัตถุดิบในสายงานการผลิตเสื้อผ้ามีความขบเขาลง แต่ในทางกลับกันอุตสาหกรรมฟอกหนังทั้งประเภทหนังแท้และหนังเทียมกลับมีอัตราการเติบโตที่สูงมาก และมีแนวโน้มที่จะสามารถพัฒนาอุตสาหกรรมดังกล่าวต่อไปให้กลายเป็นสินค้านำเข้าระดับโลกได้

นอกจากนี้ยังมีข้อมูลรายงานกงสุลจากประเทศอื่นๆ ที่กล่าวถึงการออกร้านอีกด้วย อาทิ ประเทศอังกฤษ ประเทศเบลเยียม ประเทศญี่ปุ่น หรือข้อมูลจากในย่านภูมิภาคที่ติดกับสยามอย่างอินโดจีนก็มีการจัดงานแสดงสินค้าที่กรุงฮานอย กรุงสตอกโฮล์ม สเวเดน รวมทั้งประเทศสหรัฐอเมริกา

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ถึงภาพการงานแสดงสินค้านานาชาตินี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการแสดงสะท้อนให้เห็นถึงความก้าวหน้าวิทยาการทางเทคโนโลยีที่ทันสมัยของโลกในขณะนั้น การเติบโตของกระแสการจัดแสดงสินค้า นวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ต่างๆ ซึ่งเป็นงานทำให้เกิดการสร้างเครือข่ายการเผยแพร่องค์ความรู้ทางเทคโนโลยีให้กระจายเป็นวงกว้างมากขึ้น ซึ่งการที่รัฐบาลสยามมีกงสุลสยามประจำประเทศต่างๆ ทำการรายงานสถานการณ์การพัฒนาทางการค้าและเทคโนโลยีตามที่แตกต่างกันทั่วโลก ทำให้เข้าใจถึงสำนักแห่งการรับรู้ของทางการสยามในขณะนั้นว่า ค่อนข้างมีความทันสมัยในการรับรู้ต่อข้อมูลข่าวสารหรือความเป็นไปต่างๆ ทางการค้าและการพัฒนาอุตสาหกรรมในระดับโลก ซึ่งส่วนหนึ่งก็อาจเป็นปัจจัยที่ช่วยเป็นแรงกระตุ้นให้ทางรัฐบาลสยามพยายามผลักดันตัวเองให้สามารถขับเคลื่อนและพัฒนาศักยภาพทางอุตสาหกรรมในการผลิตสินค้าเพื่อนำไปจัดแสดงและสร้างช่องทางในการจัดจำหน่ายให้ขยายไปถึงในระดับนานาชาติได้ และแรงกระตุ้นจากรายงานที่กล่าวมาก็ยังเห็นถึงความพยายามโน้มน้าวของกงสุลสยามต่อรัฐบาลสยามให้นำสินค้าของตนมาร่วมจัดแสดงด้วย ซึ่งอาจ

เป็นอีกส่วนหนึ่งของความพยายามมุ่งให้ทางการสยามเร่งการพัฒนาอุตสาหกรรมของตน รวมทั้งอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐ ซึ่งในทางปฏิบัติรัฐไทยยังต้องเจอกับอุปสรรคและข้อจำกัดอีกมากมายในการเปลี่ยนประเทศจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมตามกระแสการผลักดันจากตะวันตก ความพยายามดังกล่าวจึงไม่ใช่หนทางที่จะทำให้ประสบความสำเร็จได้ง่ายดายเท่าใดนัก แต่ทั้งนี้ผู้เขียนก็อยากชี้ให้เห็นถึงความพยายามและจุดตั้งต้นในการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทยทั้งในส่วนของภาครัฐและเอกชนว่าเริ่มเกิดขึ้นแล้วในช่วงเวลาดังกล่าว และเมื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทยเกิดเป็นมิติความสัมพันธ์แบบคู่ขนาน โดยภาครัฐและเอกชนหรือทุนอุตสาหกรรมต่างตัวชาวจีนก็จะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งรูปแบบความช่วยเหลือ การเป็นคู่แข่งหรือความเป็นปฏิปักษ์ต่อกันอย่างน่าสนใจในช่วงเวลาต่อมา

5. สรุปและอภิปรายผล

ผลการศึกษาพบว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. 2461 ได้เกิดโรงงานฟอกหนังยุคแรกในประเทศไทยที่ลำปาง และที่กรุงเทพฯ ในปีต่อมา รวมทั้งเริ่มมีข้อมูลการส่งออกหนังฟอกไปยังเมืองท่าต่างๆ ทั่วโลก จึงถือเป็นจุดตั้งต้นของอุตสาหกรรมฟอกหนังในประเทศไทยเริ่มเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการตามที่มีข้อมูลบันทึกไว้ โดยอุตสาหกรรมฟอกหนังไทยในยุคแรกมีชาวจีนและหรือจีนฮากกาเป็นเจ้าของโรงงานกว่าร้อยละ 98 ต่อมาภาครัฐมีการผลักดันให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังในหลายส่วน ทั้งความพยายามเชิงนโยบายโดยรัฐเองที่มุ่งหวังจะจัดตั้งโรงงานฟอกหนังมาตั้งแต่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 เนื่องจากเป็นยุทธปัจจัยที่สำคัญแต่ก็ยังไม่สำเร็จ การผลักดันให้ท้องถิ่นหันมาผลิตหนังฟอก การตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังทั้งศาลาแยกธาตุ และแผนกตรวจพันธุ์รุกชาติ รวมทั้งบรรยากาศการจัดแสดงสินค้านานาชาติในต่างประเทศที่มีอย่างต่อเนื่องทั่วโลก จึงเป็นกระแสความกดดันและแรงกระตุ้นให้ประเทศต่างๆ เร่งพัฒนาตัวเองไปสู่ภาคอุตสาหกรรมในความหมายของความทันสมัยและความศิวิไลซ์ แม้จะมีข้อจำกัดอยู่มากแต่รัฐไทยก็ไม่อาจที่จะหนีพ้นจากกระแสดังกล่าวเช่นกันจนนำไปสู่ความพยายามในการพัฒนาอุตสาหกรรมฟอกหนังโดยรัฐในเวลาต่อมา

เอกสารอ้างอิง

- Suehiro Akira. (1996). *Capital accumulation in Thailand, 1855-1985*. Chiang Mai: Silkworms Books.
- เจมส์ ซี อินแกรม. (2552). *การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในประเทศไทย 1850-1970*. บรรณาธิการแปลโดย สุภาภรณ์ จรัสพัฒน ชีเกโตมิ, แปลโดย ชูศรี มณีพุกษ์ และ เฉลิมพจน์ เอี่ยมกมลลา สมุทรปราการ : มูลนิธิธิดาประเทศไทย.
- ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น. (2544). *ลำปาง : เมื่อห้วงหนึ่งศตวรรษ*. ลำปาง: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏลำปาง.
- ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น. (2551). *2 พากแม่น้ำวัง 2 ผังนครลำปาง*. ลำปาง : เทศบาลนครลำปาง.
- ไพโรจน์ ไชยเมืองชื่น. (2559). *ร้อยปีเปลี่ยนไปลำปางเปลี่ยนแปลง*. ลำปาง : สำนักงานจังหวัดลำปาง.

- กรมวิทยาศาสตร์บริการ, กระทรวงวิทยาศาสตร์. (2552). *จารึกพ.ศ. 2552 118 ปีศาลาแยกธาตุ – กรมวิทยาศาสตร์บริการ*. กรุงเทพฯ : กรมวิทยาศาสตร์บริการ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- จี วิลเลียม สกินเนอร์. (2548). *สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. บรรณาธิการโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ผาณิต รวมศิลป์. (2521). *นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ พ.ศ. 2481 ถึง พ.ศ. 2487*. กรุงเทพฯ, แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พอพันธ์ อูยานนท์. (2558). *เศรษฐกิจไทยในสมัยรัชกาลที่ 7 : รักษาเสถียรภาพ บูพื้นฐานการพัฒนา*. กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- ภิญญพันธ์ พจนนลาวัฒน์. (2548). *ชาวคริสต์ล้าปาง ใน ฮู้คิง...ฮู้คนล้าปาง,ล้าปาง* : บรรณกิจการพิมพ์.
- วรศักดิ์ มหัทธโนบล. (2551). *คือ "ฮากกา" คือ "จีนแคะ"*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช, กรมวิชาการเกษตร. สืบค้นเมื่อ 16 กรกฎาคม 2560 จาก www.doa.go.th
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2464). รพท. 2/1 เอกสารการรถไฟแห่งประเทศไทย จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ “จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ ฉบับที่ 1-3”.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2465). รพท.2/2 เอกสารการรถไฟแห่งประเทศไทย จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ “จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ ฉบับที่ 4-7”.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2466). รพท.2/4 เอกสารการรถไฟแห่งประเทศไทย จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ “จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ ฉบับที่ 8-11”.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2468). รพท.2/8 เอกสารการรถไฟแห่งประเทศไทย จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ “จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ ฉบับที่ 16-19”.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2469). รพท.2/9 เอกสารการรถไฟแห่งประเทศไทย จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ “จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ ฉบับที่ 20-23”.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2470). รพท. 2/11 เอกสารการรถไฟแห่งประเทศไทย จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ “จดหมายเหตุของสภาเผยแพร่พาณิชย์ ฉบับที่ 24-27”.
- สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2495). *อก.0201.6/3 สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงอุตสาหกรรม “โครงการที่จะสร้างและขยายโรงงานอุตสาหกรรม”*.